

เรื่องของหมากรูก

● นำเสนอเมื่อ 4 มิ.ย. 2551

หมากรูก เป็นเกมกระดานชนิดหนึ่ง มีลักษณะจำลองจากการสงคราม ใช้เล่นระหว่างผู้เล่น 2 คน แต่ละฝ่ายต้องพยายามรุกรานจนชนะของอีกฝ่ายให้ได้ โดยกติกาและตัวหมากอื่นๆ จะแตกต่างกันแล้วแต่ชนิดของหมากรูก

ประวัติหมากรูก

การเล่นหมากรูกปรากฏในประเทศอินเดียมาหลายพันปี ชาวอินเดียอ้างว่าหมากรูกเกิดขึ้นเมื่อครั้งพระรามไปลอมเมืองลงกา นางมณโฑเห็นทศกัณฐ์เป็นกัณฑ์กับการสงคราม จึงได้นำกระบวนสงครามตั้งทำเป็นหมากรูกขึ้นให้ทศกัณฐ์เล่นแก้รำคาญ ชาวอินเดียเรียกหมากรูกว่า "จัตุรงค์" เพราะเหตุที่นำกระบวนพล ๔ เหล่าทำเป็นตัวหมากรูก คือ พลช้าง 1 พลม้า 1 พลเรือ 1 พลรบ (เบี้ย) 1 มีพระราชอา (ขุน) เป็นจอมทัพ ตั้งเลนบนแผนกระดานจัดขึ้นเป็นตาราง 64 ช่อง วิธีเล่นหมากรูกเดิมที่เรียกว่าจัตุรงค์นั้น ไม่เหมือนอย่างที่เล่นกันในปัจจุบัน มีอธิบายอยู่ในหนังสือมหาภารตะว่า เป็นตัวหมากรูก 4 ชุด แต่มีสี่ต่างกัน สีแดงชุดหนึ่ง สีเขียวชุดหนึ่ง สีเหลืองชุดหนึ่ง สีดำชุดหนึ่ง ในชุดหนึ่งนั้น ตัวหมากรูกมีขุน 1 ตัว ช้าง (โคน) 1 ตัว ม้า 1 ตัว เรือ 1 ตัว เบี้ย 4 ตัว รวมเป็นหมากรูก 8 ตัว สมมติว่าเป็นกองทัพของประเทศหนึ่ง ชุดทางขวามือสมมติว่าอยู่ประเทศทางตะวันออก พวกทางซ้ายมืออยู่ประเทศตะวันตก ชุดทางบนอยู่ประเทศทางทิศเหนือ ชุดทางล่างอยู่ประเทศทิศใต้ คนเล่น 4 คนต่างถือหมากรูกคนละชุด แต่การเล่นนั้น พวกที่อยู่ทแยงมุมกัน เป็นสัมพันธมิตรช่วยกันรบกับอีกฝ่ายหนึ่ง ลักษณะเดินตัวหมากรูกอย่างจัตุรงค์นั้น ขุน มา เบี้ย เดินอย่างกับหมากรูกที่เราเล่นกัน แต่ช้างเดินอย่างเราเดินเรือกันทุกวันนี้ ส่วนเรือนั้นเดินทแยง (อย่างเม็ด) แต่ให้ข้ามตาใกล้เสีย 1 ตา แต่การที่จะเดินต้องไขท่อดลูกบาท ลูกบาทนั้นทำเป็นสี่เหลี่ยมแฉงยาวๆ มี 4 ด้าน 2 แตมด้านหนึ่ง 3 แตมด้านหนึ่ง 4 แตมด้านหนึ่ง 5 แตมด้านหนึ่ง คนเล่นจะท่อดลูกบาทเวียนกันไป ถ้าท่อดได้แตม 5 บังคับเดินขุนหรือเบี้ย ถ้าท่อดได้แตม 4 ต้องเดินช้าง ถ้าท่อดได้แตม 3 ต้องเดินม้า ถ้าท่อดได้แตม 2 ต้องเดินเรือ ต่อมา ราว พ.ศ.200 มีมหาอำมาตย์คนหนึ่งชื่อ สัสสะ ได้นำการเล่นจัตุรงค์มาคิดดัดแปลงให้เล่นได้ 2 คน และเลิกวิธีท่อดลูกบาท ให้เดินแตมโดยใช้ปัญญาความคิดเอาชนะกัน เช่นเดียวกับอธิบายการสงคราม

กระบวนหมากรูก ที่ว่า **มหาอำมาตย์สัสสะ** คิดถวายเป็นใหม่ นั่น คือรวมตัวหมากรูกซึ่งเดิมเป็น 4 พวกนั้นให้เป็นแต่ 2 พวก ตั้งเรียงฝ่ายละฟากกระดาน (เช่นเดียวกับหมากรูกที่เราเล่นกันทุกวันนี้) เมื่อจัดเป็นกระบวนเป็น 2 ฝ่าย จะมีพระราชอาฝ่ายละ 2 องค์ไม่ได้ จึงลดขุนเสีย 1 ตัว คิดเป็นตัวมนตรี (เม็ด) ขึ้นมาแทน หมากรูกอย่างมหาอำมาตย์สัสสะคิดแก้ไขนี้ ต่อมาแพร่หลายไปถึงนานาประเทศ ชาวประเทศอื่นจึงได้คิดดัดแปลงแก้ไขตามนิยมกันในประเทศนั้นอีกชั้นหนึ่ง หมากรูกที่เล่นในนานาประเทศทุกวันนี้จึงผิดเพี้ยนกันไปบาง แต่เค้ามุลยังเป็นแบบเดียวกัน เพราะต้นแบบแผนได้มาจากอินเดียเช่นเดียวกัน

หมากรูกุ่นแรกของโลก

มีการบันทึกทางประวัติศาสตร์ไว้ว่าหมากรูกุ่นแรกของโลกเป็นเกม 4 กองทัพระหว่าง 4 ผู้เล่น

ซึ่งหมายถึงว่าจะต้องมีตัวหมาก 4 ชุด แม้จนถึงปัจจุบันก็ยังมีการใช้ชื่อของหมากกรุกรุ่นแรก คือ **Chatrang** (เป็นสันสกฤตตรงกับคำว่า "จตุรงค์") โดยคำว่า **จตุร** แปลว่า **สี่** และ **รงค์** แปลว่า **สี่** หรือ **ฝ่าย**

จตุรงค์ หรือ **Chatrang** เป็นหมากกรุกรุ่นแรกของโลก ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 สี 4 ฝ่าย เล่นโดยใช้ลูกเต๋า เป็นตัวกำหนดหมากที่จะเดิน

ชื่อ **Chatrang** เท่าที่พบก็มีวรรณกรรมสมัยราชวงศ์ **Sasanid(242-651)** แห่งเปอร์เซีย เขียนขึ้นด้วยภาษาปาลาวิชื่อ **Chatrang namakwor(A Manual of Chess)** มาถึงเปอร์เซียยุคใหม่ก็ใช้ชื่อซึ่งแทบจะไม่แตกต่างคือ **Shatranj** คำนี้มีการวิเคราะห์หักเหยกันด้วยความเห็นที่แตกต่าง บางทีน่าจะมาจากความเชื่อในยุคอินเดียโบราณในเรื่องธาตุทั้ง 4 คือ ดิน, น้ำ, ลม, ไฟ แต่บางทีอาจจะมาจากธาตุทั้ง 4 และก็ยังมีการกล่าวถึงทฤษฎีอารมณ์ทั้ง 4 คือ รัก, โสม, โกรธ, หลง แต่ก็ล้วนใช้เลข 4 เป็นกฎเกณฑ์หลักทั้งสิ้น

คำว่า **Chess** (หมากกรุก) มาจากคำว่า **Shah(King)** ในภาษาเปอร์เซีย และ **Checkmate(รุกจน)** ก็มาจากคำว่า **Shah mat (King died)**

ตัวหมากทั้งหมดที่ยังมีใช้อยู่ในหมากกรุกหลากหลายชนิดของโลกจนถึงปัจจุบัน ประกอบด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่ว่าจะเป็นชื่อตัวหมาก หรือวิธีการเดินหมากแทบจะไม่แตกต่างจากยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะหมากกรุกไทย (ส่วน **Elephant** เดินเหมือน **เจี๋ย** หรือช้างของหมากกรุกจีน)

- King (ขุน)
- Queen (เมืด)
- Bishop (ซ่าง)
- Knight (มา)
- Rook (เรือ)
- Pawn (เบี้ย)

หมากกรุกไทย

หมากกรุกไทย เป็นเกมกระดานที่พัฒนามาจากหมากกรุกของอินเดียที่ชื่อเกมว่า **จตุรงค์** ลักษณะการเล่นใกล้เคียงกับหมากกรุกฝรั่ง นอกจากนี้ในประเทศกัมพูชามีเกมหมากกรุก ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับหมากกรุกไทยนิยมเล่นกันอย่างแพร่หลาย

ตารางหมากกรุกไทยตอนเริ่มเล่น

หมากกรุกไทย มีประวัติเริ่มในอินเดีย โดยมาจากตำนานของ **รามเกียรติ์** ตามตำนานกล่าวว่า ฝ่ายทศกัณฐ์นั้น เมื่อมีศึกเขาประชิด นางมณโฑ มเหสีของทศกัณฐ์ เห็นทศกัณฐ์เครียดกับการศึกจึงคิดหาเกมให้สวามีได้ผ่อนคลาย โดยคิดเป็นเกมหมากกรุกขึ้น โดยแต่เดิมใช้คนเล่น 4 คน เรียกว่า จตุรงค์ แต่ในภายหลังได้รับการปรับปรุงจนสามารถให้ผู้เล่นเพียง 2 คนได้

ตัวหมากกรุก

ขุน เป็นตัวหมากกรุกที่สำคัญที่สุด มีการเดินและกินไปในทิศทางรอบตัวได้ แต่ไม่สามารถเดินเข้าไปในตาгинของฝ่ายตรงข้ามได้ **เมืด** มีการเดินและกินไปในแนวทแยงทั้ง 4 ด้าน **โค่น**

มีการเดินและกินไปในแนวทแยงทั้ง 4 ด้านและเดินไปทางข้างหน้า **ม้า** มีการเดินและกินเป็นรูปตัว L ในทิศทางรอบตัว สามารถขามหมากตัวอื่นได้ **เรือ** มีการเดินและกินไปในแนวตั้ง-แนวนอน ระยะยาว ไม่สามารถเดินขามตัวอื่นๆได้ **เบี้ย** มีการเดินไปทางข้างหน้าและกินในแนวทแยงด้านหน้า เมื่อเบี้ยไปถึงแนววางเบี้ยของฝ่ายตรงข้ามจะกลายเป็นเบี้ยหงาย และมีการเดินและกินเช่นเดียวกับเม็ดทุกประการ

กติกาการเล่น

- ผู้เล่นแต่ละคนผลัดกันเดินหมากของฝ่ายตนเองครั้งละ 1 ตัว
- ถ้าเดินหมากของฝ่ายตัวเองไปในตำแหน่งที่หมากของฝ่ายตรงข้ามตั้งอยู่ หมากของฝ่ายตรงข้ามจะถูกกินและนำออกนอกกระดาน ยกเว้นขุนจะถูกกินไม่ได้
- ถ้าเดินหมากไปในตำแหน่งที่ติดต่อกันสามารถกินขุนของฝ่ายตรงข้ามได้ จะเรียกว่ารุก โดยติดต่อกัน
- ฝ่ายตรงข้ามต้องป้องกันหรือเดินหนีไม่ให้ขุนอยู่ในตำแหน่งที่จะถูกกิน
- ถ้าขุนถูกรุกอยู่และไม่สามารถเดินหนีหรือป้องกันการรุกได้ จะถือว่ารุกจนและเป็นฝ่ายแพ้
- ถ้าขุนไม่ถูกรุก แต่ในติดต่อกันไม่สามารถเดินหมากตัวใดๆได้เลย จะเรียกว่าอับ และจะเสมอกัน

การนับศักดิ์

การนับศักดิ์กระดาน

การนับโดยวิธีนี้ไม่ว่าจะมีตัวหมากอยู่บนกระดานกี่ตัวก็ตามให้เริ่มนับตั้งแต่ 1 เป็นต้นไปโดยฝ่ายเป็นรองเป็นผู้นับฝ่ายเดียว เมื่อทั้งสองฝ่ายไม่มีเบี้ยคว่ำโดยฝ่ายเป็นรองเหลือหมากตั้งแต่สองตัวขึ้นไปให้เริ่มนับศักดิ์กระดานตั้งแต่ 1 ถึง 64 โดยฝ่ายเป็นต่อจะต้องรุกให้จนใน 64 ตา มิเช่นนั้นให้เสมอกัน ถ้าระหว่างนับศักดิ์กระดานฝ่ายเป็นรองถูกกินหมากตัวอื่นจนเหลือขุนเพียงตัวเดียวให้เปลี่ยนมานับศักดิ์หมาก เมื่อเริ่มนับศักดิ์กระดานแล้วฝ่ายเป็นต่อกลับกลายเป็นรองก็มีสิทธิ์นับศักดิ์กระดานเพื่อหาเสมอได้

การนับศักดิ์หมาก

การนับโดยวิธีนี้ให้นับตัวหมากของทั้งสองฝ่ายที่อยู่บนกระดานได้จำนวนเท่าใดก็ให้เริ่มนับศักดิ์หมากต่อไป เช่นมีตัวหมากอยู่บนกระดาน 7 ตัวก็ให้เริ่มนับ 8 โดยฝ่ายเป็นรองเป็นผู้นับฝ่ายเดียว เมื่อฝ่ายเป็นต่อมีหมากดังนี้

- เรือลำเดียวต้องรุกให้ฝ่ายเป็นรองจนภายใน 16 ตาเดิน ไม่เช่นนั้นให้ถือว่าเสมอกัน
- เรือสองลำต้องรุกให้ฝ่ายเป็นรองจนภายใน 8 ตาเดิน ไม่เช่นนั้นให้ถือว่าเสมอกัน
- ม้าตัวเดียวต้องรุกให้ฝ่ายเป็นรองจนภายใน 64 ตาเดิน ไม่เช่นนั้นให้ถือว่าเสมอกัน
- มาสองตัวต้องรุกให้ฝ่ายเป็นรองจนภายใน 32 ตาเดิน ไม่เช่นนั้นให้ถือว่าเสมอกัน
- โคนตัวเดียวต้องรุกให้ฝ่ายเป็นรองจนภายใน 44 ตาเดิน ไม่เช่นนั้นให้ถือว่าเสมอกัน
- โคนสองตัวต้องรุกให้ฝ่ายเป็นรองจนภายใน 22 ตาเดิน ไม่เช่นนั้นให้ถือว่าเสมอกัน
- สำหรับเม็ดและเบี้ยหงายนับ 64 ตาเดิน ไม่เช่นนั้นให้ถือว่าเสมอกัน
- เมื่อได้เริ่มนับศักดิ์หมากแล้วถ้าฝ่ายเป็นรองกินหมากตัวใดตัวหนึ่งของฝ่ายเป็นต่อก็มีให้เปลี่ยนแปลงการนับเป็นอย่างอื่น

ขอขอบคุณข้อมูลจาก

- [วิกิพีเดีย](#)

- [เว็บไซต์ ChessSiam](#)